

gamber'in de hazır bulunduğu bu antlaşmayı, Abdullah b. Cüd'ân ile Zübeyr b. Abdülmuttalib düzenledi. Hilf'ül-fudûl ile büyük bir itibar kazanan Abdullah, yalnız Mekkeliler'i değil, Arap Yarımadası'nın muhtelif yerlerinden hac, umre veya ticaret maksadıyla Mekke'ye gelenleri de himayesine alır, onların silâh ve eşyalarını muhafaza ederdi. Ayrıca onun herkese açık sofrası, bol ikramları ve hediye dağıtması gibi üstün hasletleri, başta Ümeyye b. Ebû's-Salt olmak üzere, bazı şairlerin kasidelerine konu teşkil etmiş ve bu durum Mekkeliler arasında da itibar kazanmasına yol açmıştır. Hz. Âişe, onun sahip olduğu bu hasletlerin âhirette kendisine bir fayda sağlayıp sağlamayacağını Hz. Peygamber'e sormuş, Peygamber de, "Hayır, çünkü o bir defa olsun, 'Rabbim, kıyamet gününde günahlarımı affetti' dememiştir" şeklinde cevap vermiştir.

Abdullah b. Cüd'ân'ın nübüvvetten 10 yıl kadar önce öldüğü tahmin edilmektedir.

#### BİBLİYOGRAFYA:

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 134; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, I, 127, 219; III, 226; Zübeyrî, *Ne-sebü Kureyş* (nşr. E. Lévi—Provençal), Kahire 1961, s. 291-293; İbn Habîb, *el-Muḥabber* (nşr. Ilse Lichtenstadter), Haydarâbâd 1361/1942 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Âfâkî'l-cedide), s. 137-138, 167, 171, 237, 240-241, 304, 305; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (nşr. Servet Ukkâşe), Kahire 1960, s. 175, 475, 576, 583, 604; Belâzürî, *Fütahu'l-büldân* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1956-60, I, s. 58; a.mlf., *Ensâbü'l-esrâf*, I (nşr. Muhammed Hamîdullah), Kahire 1959, s. 102; İbn Düreyd, *el-İştikâk* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1378/1958, s. 141-144; Mes'ûdî, *Mürâcâ'ü-z-zeheb* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid), Beyrut 1384-85/1964-65, II, 286-287; Yakût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut 1968, II, 77; İbn Kesir, *el-Bidâye*, Kahire 1351-58/1932-39 — Beyrut 1401/1981, II, 217-218; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal fî târihi'l-'Arab ka'ble'l-İslâm*, Beyrut 1968-72, IV, 94-103; Ch. Pellat, "Abd Allâh b. Cüd'ân", *El<sup>2</sup>* (Fr.), I, 45-46.

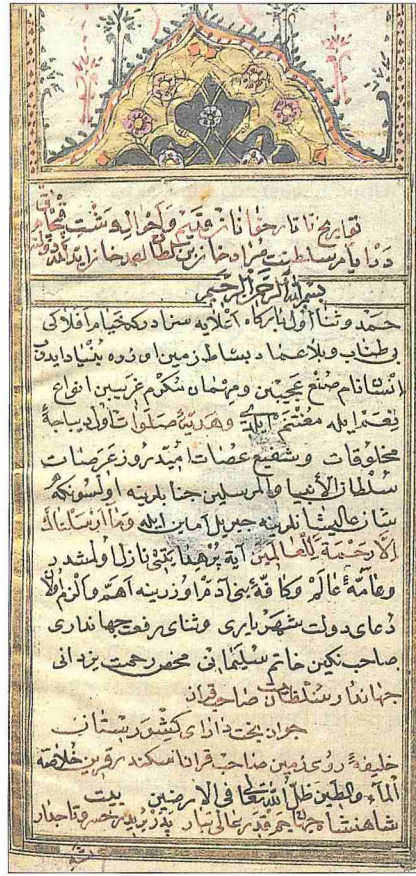


MUSTAFA FAYDA

#### ABDULLAH ÇELEBİ

XVII. yüzyıl  
Osmanlı tarihçisi.

1610'da Kefe valiliğine tayin edilen Rıdvan Paşa'nın oğludur. Bu sebepten Rıdvan Paşazâde diye tanınır. Kaynaklarda hayatıyla ilgili fazla bilgi yoktur. Muhtemelen Kırım'da babasının yanın-



Abdullah Çelebi, *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak* (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., nr. 289, vr. 1<sup>a</sup>)

da yetişti. Daha sonra İstanbul'a geldi; IV. Murad ve Sultan İbrâhim devirlerinde müteferrika\*lık hizmetinde bulundu. Tarihle ilgili eserleri yanında, Abdî mahlasıyla şiirler yazdığı da bilinmektedir.

1639'da Sadrazam Kara Mustafa Paşa adına kaleme aldığı *Târîh-i Mısr* adlı eserini Sultan İbrâhim'e sundu. *Teşa'ul-lü'l-ezhâr fî 'acâ'ibi'l-aqtâr* adlı Arapça bir kitaba dayanılarak yazılan bu eser, bir dünya tarihi şeklinde tasarlanmış olup dokuz fasıldan meydana gelmiştir. Eserin son faslı, I. Selim'in Tumanbay ile yaptığı savaşlarla ilgilidir. Kaptanıderya Hüseyin Paşa'ya ithaf ettiği *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak* adlı diğer eseri ise Kırım hanlarının 1047 (1637-38) yılına kadar olan tarihini ihtiva etmektedir. Eser ayrıntılara girmemekle birlikte, mevcut bilgilerin sağlam olması ve bazı konularda müellifin bizzat kendi müşahedelerine dayanması bakımından değerlidir. Bu eserin A. Zajackowski tarafından ilmî neşri yapılmıştır.

#### BİBLİYOGRAFYA:

Abdullah Çelebi, *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak* (nşr. A. Zajackowski), Varszawa 1966, s. 7-20, 27; *Osmanlı Müellifleri*, III, 103-104; Babinger (Üçok), s. 194-195; Karatay, *Topkapı-Türkçe Yazmalar*, I, 196-327.



MUZAFFER ÜREKLİ

#### ABDULLAH ed-DİHLEVİ

(عبدالله الدهلوی)

Abdullâh b. Abdillâtîf ed-Dihlevî  
en-Nakşibendî  
(ö. 1240/1824)

Mutasavvîf, Nakşibendiyye tarikatının  
Hâlidîyye kolunun kurucusu  
Hâlid-i Bağdâdî'nin şeyhi.

Gulâmu Ali diye de tanınır. 1156'da (1743) Pencap'ta doğdu. Rüyasında gördüğü Hz. Ali, doğacak çocuğuna kendi adını koymasını istediğinden babası ona Ali adını verdi. Büyüme çağına gelince Gulâmu Ali adını aldı. Fakat daha sonra rüyasında Hz. Peygamber'in kendisine "Abdullah" diye hitap etmesi üzerine bu iki isimle tanındı. Dinî ilimleri küçük yaşta öğrenmeye başladı. Daha sonra Delhi'ye giderek Abdülazîz ed-Dihlevî'den *Şahîh-i Buḥârî* okudu. Tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde kısa zamanda oldukça ileri bir seviyeye ulaştı. Babası, Kâdirî Şeyhi Nâsiruddin'e intisap etmesini istediysen de bu istek gerçekleşmeden şeyh Nâsiruddin ölünce onu bu konuda serbest bıraktı. Nakşibendî şeyhi Cân-ı Cânân Mazhar'a (ö. 1195/1780) yirmi iki yıl hizmet ettikten sonra ondan irşad için mutlak icâzet aldı. Şeyhi bir Şîî tarafından öldürülünce onun yerine geçti ve kısa zamanda büyük bir üne kavuştu. Müridlerinin tasavvufî terbiyesiyle ilgilenmesi yanında günün belli saatlerinde zâviyesinde hadis, fıkıh, tefsir ve tasavvuf dersleri okuttu. Kendisinden feyiz almak için Anadolu, Suriye, Irak, Hicaz, Horasan ve Mâverâünnehir'den ziyaretine gelenler, giderek artmaya başladı. Nakşibendîliğin Hâlidîyye kolunun kurucusu Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî de, "Hz. Peygamber'den rüyada aldığı emir üzerine", Hindistan'a giderek şeyhin müridi oldu. Dihlevî, Kasım 1824'te Delhi'deki zâviyesinde vefat etti.

Nakşibendîliğin Müceddidiyye-i Dihleviyye kolunun kurucusu olarak kabul edilen Abdullah ed-Dihlevî, semâa önem vermemekle birlikte Çiştîliğin tesiriyle vecd ve şevk halleri gösterirdi. Kazânî,

onun çeşitli risâleleri bulunduğunu söyleyerek *İzâhu't-tarîka* (Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 7421) ve *Maḳāmât-ı Mazhariyye* (İstanbul 1986) adlı iki risâlesini zikreder. Abdullah ed-Dihlevî *Maḳāmât-ı Mazhariyye*'de şeyhini anlatmış, Abdülganî b. Ebû Saîd de onun hayatı, kerametleri ve halifeleri hakkında *Hulâsa-i Cevâhir-i Aleviyye* (*Maḳāmât-ı Mazhariyye* içinde, s. 147-191) adlı bir risâle kaleme almıştır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Abdülganî b. Ebû Saîd, *Hulâsa-i Cevâhir-i Aleviyye* (*Maḳāmât-ı Mazhariyye* içinde), İstanbul 1986, s. 147-191; Muhammed Murad el-Kazânî, *Nefâ' isü's-şâlihât* (*Reşehât'ın Arapça tercümesi kenarında*), Kahire 1307, s. 72; Abdülmecid el-Hânî, *el-Hadâ' iku'l-verdiyye*, Kahire 1308, s. 209; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtir*, VII, 306-308; Hocaâzâde Ahmed Hilmi, *Hadikatü'l-evliyâ'*, İstanbul 1318, s. 122; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 28; C. W. Troll, *Sayyid Ahmed Khan*, New Delhi 1978, s. 30 vd.; Yünus İbrâhim es-Sâmerrâi, *Ule-mâ' ul-'Arab fi şibhi'l-kâretü'l-Hindîyye*, Bağdad 1986, s. 655; Butrus Abu-Manneh, "The Naqshbandiyya-Mujaddidiyya in the Ottoman Lands in the Early 19<sup>th</sup> Century", *WI*, XXII/1-4 (1982), s. 3-8.



SÜLEYMAN ULUDAĞ

#### ABDULLAH b. EBÜ BEKİR b. MUHAMMED

(عبدالله بن أبي بكر بن محمد)

Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Bekr  
b. Muhammed b. Amr b. Hazm  
el-Medenî el-Ensârî  
(ö. 130/747-48)

Tâbiin devri siyer, megâzî  
ve hadis âlimi.

Hazrec kabilesinin Neccâr oğulları soyundan tanınmış bir aileye mensuptur. 60 (679-80) veya 65 (684-85) yılında Medine'de doğdu. Büyük dedesi Amr b. Hazm Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunmuş, hem yönetici sıfatıyla, hem de İslâmiyet'i öğretmek üzere Necran'a gönderilmiştir. Dedesi Muhammed b. Amr, Emevîler'in Medine baskını sırasında Harre Savaşında vefat etmiştir. Babası Ebû Bekir ise Medine'de kadılık ve valilik yapmış, ayrıca hadis toplamak üzere Ömer b. Abdülazîz tarafından görevlendirilmiştir. Abdullah'ın kardeşi Muhammed de bir süre Medine kadılığında bulunmuş, fakat kendisi resmî hiçbir görev kabul etmemiştir. Resmî görevi neden kabul etmediği bilinmemekle beraber, Horovitz'in de dediği gibi, bu durum onun araştırmalar yapıp eserler te'lif etmesine imkân sağlamıştır.

Abdullah b. Ebû Bekir, mensup olduğu İbn Hazm ailesinin Mescid-i Nebvî'deki ders halkasında babasından hadis, fıkıh, siyer ve megâzî öğrendi; ayrıca Enes b. Mâlik, Abbâd b. Temîm, Urve b. Zübeyr gibi otoritelerden hadis okudu. Talebeleri ve kendisinden hadis rivayet edenler arasında Zührî, Mâlik b. Enes, İbn Cüreyc, Süfyan b. Uyeyne ve Hişâm b. Urve bulunmaktadır. Siyer ve megâzî sahasında en meşhur talebesi ise İbn İshak'tır. 130 (747-48) yılında Medine'de vefat etti. 135'te (752-53) vefat ettiği de rivayet edilmektedir.

İbn İshak, Vâkîdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî, Taberî, İbn Seyyidünnâs ve İbn Kesîr gibi müelliflerin eserlerinde Abdullah b. Ebû Bekir'den rivayet edilen haberleri göz önüne alan J. Horovitz, onun megâzî ile uğraşan büyük bir âlim olduğunu ve hatta kardeşinin oğlu Abdülmelik b. Muhammed el-Kâdî'ye ait *Kitâbü'l-Megâzî*'nin belki de gerçek müellifinin Abdullah olabileceğini ileri sürmüştür. Nitekim Zehebî de *Siyeru a'lâmîn-nübelâ'*'sında Abdullah'ın bir megâzî kitabı yazdığını ifade etmiştir. Abdullah b. Ebû Bekir yoluyla rivayet edilen haberler incelendiğinde, aslında onun yalnızca Hz. Peygamber'in gazveleriyle meşgul olmadığı, bunun yanında Câhiliye devrinin bazı önemli olayları, Peygamber'in hayatının ilk yılları, gençliği, Hz. Peygamber'e gelen kabile heyetleri, onun gönderdiği elçiler, memurlarına ve komşu hükümdarlara yazdığı mektuplar, Peygamber'in vefatından sonraki gelişmeler, bilhassa ridde\* savaşları, Hz. Ömer devrinin bazı önemli olayları ve Hz. Osman'ın şehid edilmesi hakkında bilgiler naklettiği ve bunları kronolojik sıraya göre verdiği görülmektedir. Bu çalışmasıyla o, İslâm devletinin diplomatik vesikalarını daha sonraki devirlere aktarma konusunda değerli hizmetler vermiştir. Bütün bu rivayetler, onun, Hz. Peygamber'in savaşları esas olmak üzere, bir siyer kitabı yazma gayretini ortaya koymaktadır.

Abdullah sika\* kabul edilmekle beraber, haberleri naklederken çoğunlukla rivayet zincirini zikretmez. Nakillerinin bir kısmının râvisi, babasının teyzesi Amre bint Abdurrahman'dır. Abdullâh Hz. Peygamber'in bazı mektuplarını da rivayet etmiştir ki bunlar ailesinden kendisine intikal eden vesikalardır. Peygamber'in Himyerî meliklerine yaz

dığı mektup ile büyük dedesi Amr b. Hazm'a, Necran'a giderken verdiği mektup bunlar arasında zikredilebilir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), bk. *İndeks*; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, bk. *İndeks*; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. Ziyad Muhammed Mansûr), Medine 1403/1983, s. 283; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1966-67, II, 661; a.mlf., *Târîh* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1967-68, s. 626; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebr* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1360-80/1941-60, III, 54; Taberî, *Târîh* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, bk. *İndeks*; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1348, s. 329-330; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, V, 314-315; J. Horovitz, *el-Megâzî'l-ülâ ve mu'ellifihâ* (trc. Hüseyin Nassâr), Kahire 1949, s. 37-47, 86, 90-91; Sezgin, *GAS*, I, 253-254, 256, 284, 286, 291; Mahmûd Yâsin et-Tikrîfî, "Abdullah b. Ebî Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm el-Ensârî", *Adâbü'r-râfidîn*, Musul 1975, VI, 157-188.



MUSTAFA FAYDA

#### ABDULLAH b. EBÜ BEKİR es-SİDDİK

(عبدالله بن أبي بكر الصديق)

Abdullâh b. Abdillâh Ebî Bekr  
b. Osmân el-Kureşî et-Teymî  
(ö. 11/632-33)

Hz. Ebû Bekir'in oğlu, sahâbî.

Esmâ ile öz kardeş, Âişe ile de baba bir kardeş olan Abdullah, Mekke'de doğdu. Hicret sırasında, Sevr mağarasında bulundukları üç gün boyunca Hz. Peygamber ile babasının istihbarat hizmetlerini üstlendiği zaman çocuk denecek yaşta idi. Abdullah, Kureyş müşriklerinin yaptıkları toplantıları takip edip Peygamber'in aleyhine alınan kararları öğrenir, akşam karanlığında gizlice Sevr mağarasına giderek olup bitenleri aktarırdı. Geceyi mağarada geçirdikten sonra alaca karanlıkta kimseye görünmeden tekrar Mekke'ye dönerdi. Hz. Âişe, üvey kardeşinin bu son derece tehlikeli işteki başarısını, onun cesur, akıllı ve becerikli oluşuyla açıklamıştır. Abdullah, Peygamber'in Medine'ye ulaştığını öğrenince ailesiyle birlikte oraya hicret etti.

Aşere-i mübeşşere\*den Saîd b. Zeyd'in kız kardeşi Âtike ile evlenen Abdullâh'ın, hanımına olan düşkünlüğü sebebiyle savaşlara katılma gibi bazı görevlerini yerine getiremediği ve bundan